

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING LUG‘AT BOYLIGINI OSHIRISHGA QARATILGAN MASHQLAR

Zokirov Javohir G‘aybullo o‘g‘li

Maktabgacha va boshlang‘ich ta‘lim kafedrası o‘qituvchisi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

E-mail: jzokirov6@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinif o‘quvchilarining lug‘at boyligini oshirishga qaratilgan mashqlar mazmuni, ularni tanlash va tatbiq etish usullari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan ko‘rib chiqilgan. Avvalo, boshlang‘ich ta‘lim bosqichida o‘quvchilarning lug‘at fondini kengaytirish, nutq madaniyatini rivojlantirish hamda mustahkamlashtirishda ta‘limiy mashqlarning ahamiyati asoslab beriladi. Maqolada mazkur mashqlarning lingvistik, psixolingvistik va metodik xususiyatlari tahlil qilinadi, shuningdek, ularni dars jarayoniga izchil joriy etish bo‘yicha taklif va tavsiyalar keltiriladi. Natijada, o‘quvchilarning so‘z boyligi ortib, ularning matnni tushunish, fikr bildirish va muloqotga kirishish ko‘nikmalari yaxshilanadi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich sinif o‘quvchilari, lug‘at boyligi, mashqlar, nutq madaniyati, metodik yondashuv, lingvistik xususiyatlar, psixolingvistik omillar, o‘quv jarayoni, kommunikativ kompetensiya.

Boshlang‘ich sinif o‘quvchilarining lug‘at boyligini kengaytirish ularning kelgusidagi akademik muvaffaqiyati va shaxsiy rivoji uchun muhim poydevor bo‘lib xizmat qiladi. Til — o‘quvchilarning nafaqat o‘qish, yozish, tinglab tushunish, balki mustaqil fikrlash, ijodiy izlanish va jamiyatda faol muloqotga kirishishida asosiy vositadir[1]. Ayniqsa, boshlang‘ich bosqichda o‘quvchilarning til qobiliyatlarini rivojlantirish, ularning lug‘at doirasini kengaytirish, so‘z boyligini mustahkamlash muhim o‘rin tutadi. Bu jarayon o‘quvchilarda tilga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirish, matn mazmunini chuqurroq anglash, mustaqil fikr ifodalash, nutqiy faollik va kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishni ta‘minlaydi[2].

Zamonaviy ta‘lim jarayonida informatsion texnologiyalarning rivojlanishi, o‘quv adabiyotlari, ommaviy axborot vositalari va internet manbalari orqali o‘quvchilarning til bilan tanishuvi tobora kengayib borayotgan bir paytda boshlang‘ich

sinfda lugʻatni boyitish masalasi ham dolzarb ahamiyat kasb etadi[3]. Bu oʻquvchilarning asosiy lugʻat fondi, soʻzlarning maʼno oʻziga xosliklarini anglash, ularni toʻgʻri qoʻllash koʻnikmasi, soʻz va iboralardan ongli ravishda foydalanish kabi kompetensiyalarini shakllantirish uchun zarurdir.

Maqolada oʻquvchilarning lugʻat boyligini oshirishga qaratilgan mashqlarni tanlash, ularni dars jarayoniga joriy etish hamda amaliy tatbiq qilishga doir usuliy tavsiyalar tahlil qilinadi. Mazkur tadqiqot natijalari boshlangʻich sinf pedagoglari va metodistlariga oʻquv jarayonida foydalanish mumkin boʻlgan samarali mashq turlarini taklif etish, shuningdek, oʻquvchilarning nutqiy rivojlanish darajasini oshirishga xizmat qiladi[4].

Boshlangʻich sinf oʻquvchilarining lugʻat boyligini rivojlantirishda lingvistik va psixolingvistik omillar. Bolalarning lugʻat boyligi dastlabki sinflardayoq shakllanib, keyingi bosqichlarda nutq madaniyati, matn bilan ishlash koʻnikmasi, mustaqil fikrlash, ijtimoiy va madaniy muhitga moslashish imkoniyatlarini kengaytiradi. Lingvistik nuqtai nazardan lugʻat doirasining kengligi soʻzning maʼno chegaralari, uning konnotativ xususiyatlari va kontekstga muvofiq ravishda qoʻllay olish malakasi orqali namoyon boʻladi. Psixolingvistik yondashuv esa oʻquvchilarning soʻz oʻzlashtirish jarayonini xotira, eʼtibor, idrok va hissiy munosabatlar bilan bogʻlaydi[5]. Yaʼni lugʻat boyligi faqat soʻzlarni yodlash emas, balki ularni ongli oʻzlashtirish, qayta ishlash, turli sharoitlarda qoʻllash va tahlil qila olish qobiliyatlarini ham oʻz ichiga oladi.

Metodik yondashuv va mashqlarni tanlash mezonlari. Boshlangʻich sinf oʻquvchilarining yosh xususiyatlarini inobatga olib, lugʻat boyligini kengaytirish boʻyicha mashqlar tanlashda quyidagi metodik mezonlar muhim hisoblanadi:

Didaktik maqsadga muvofiqlik: Mashqlar oʻquvchilarning mavjud bilim va koʻnikmalarini mustahkamlash, yangi soʻzlarni samarali oʻzlashtirishga xizmat qilishi kerak[6].

Yosh xususiyatlar: Mashqlar oʻquvchilarning psixologik, fiziologik hamda emotsional rivojlanish darajasiga mos boʻlishi lozim. Ularda qiziqish uygʻotish, oʻyin elementlarini kiritish, koʻrgazmali vositalardan keng foydalanish tavsiya etiladi.

Mustahkamlik va izchillik: Mashqlar tanlashda ularning izchil, bosqichma-bosqich takomillashib borishi, oldin oʻzlashtirilgan lugʻat birligining keyingi mashqlarda mustahkamlab borilishi, asta-sekin murakkablashuvi eʼtibordan chetda qolmasligi lozim[7].

Turli faoliyat turlari bilan integratsiya: Mashqlarni yaratishda o‘qish, yozish, tinglab tushunish, gapirish kabi nutq faoliyati turlarini uyg‘unlashtirish, mazkur jarayonni rasmlar, audio va video materiallar bilan boyitish o‘quvchilarda til materialini ongli va barqaror o‘zlashtirishga yordam beradi[8].

Mashq turlari va ularning xususiyatlari. Lug‘at boyligini oshirish bo‘yicha mashqlarni shartli ravishda bir necha guruhga ajratish mumkin:

So‘z o‘rgatish va faollashtirish mashqlari: Yangi so‘zlarni tanishtirishda ular ma’no, talaffuz va yozuv nuqtai nazaridan tushuntiriladi. Misol uchun, rasmlar orqali namoyish qilish, syujetli rasmlarda buyumlar va harakatlarni nomlash, so‘zlar bilan oddiy gaplar tuzish[9].

Semantik ishlov berish mashqlari: O‘quvchilar yangi o‘rganilgan so‘zlarni turli kontekstlarda qo‘llash, sinonim, antonim, ko‘p ma’noli so‘zlar ustida ishlash orqali ularning semantik maydonini kengaytiradilar. Masalan, berilgan so‘zga mos keladigan sinonim topish, antonimini aniqlash, so‘zga qarab rasmlarni tanlash yoki hikoya tuzish.

Leksik-grammatik mashqlar: Bu turdagi mashqlar so‘zlar bilan birgalikda ularning grammatik shakllarini ham mustahkamlashga qaratiladi. So‘z turkumlarini aniqlash, ularni gap bo‘laklari sifatida to‘g‘ri qo‘llash, so‘z formasini o‘zgartirish (son, kelishik, zamon) kabilar unga misoldir[10].

Interaktiv va o‘yin shaklidagi mashqlar: O‘quvchilarning motivatsiyasini oshirish, ularni faollashtirish uchun rolli o‘yinlar, savol-javoblar, mini-sahnalashtirishlar, “so‘z topish” o‘yinlari, viktorina va tanlovlar qo‘llanilishi mumkin. Bu uslubiy harakatlar lug‘at birikmalarining tabiiy nutq jarayonida yoki ijodiy izlanishlarda foydalanilishini kuchaytiradi.

Mashqlarni ta’lim jarayoniga joriy etish strategiyalari. Mashqlarni samarali qo‘llash uchun o‘qituvchi avvalo sinfdagi o‘quvchilarning til bilish darajasini, yosh xususiyatlarini, psixologik holatini chuqur o‘rganishi zarur. Shundan so‘ng o‘quv reja va dasturga mos ravishda mashqlarni tanlash, ularning ketma-ketligini aniqlash va dars jarayoniga izchil singdirish muhimdir. Shuningdek, mashqlarni o‘quvchilarning individual xususiyatlaridan kelib chiqib diferentsiatsiya qilish, qiyinchilik darajasini moslashtirish yaxshi natija beradi. O‘quvchilarning erishgan yutuqlari va qiyinchiliklari muntazam ravishda tahlil qilinib, mashq turlariga o‘zgartirishlar, takomillashtirishlar kiritilishi zarur.

Kutilayotgan natijalar va o‘lchov mezonlari. Lug‘at boyligini oshirishga qaratilgan mashqlar izchil qo‘llanganda quyidagi natijalarga erishish mumkin:

O'quvchilarning passiv lug'ati faol lug'atga aylanadi, ularda so'zlarni erkin tanlash, to'g'ri qo'llash ko'nikmasi shakllanadi.

O'quvchilar matn mazmunini chuqurroq tushunishga, so'zlararo bog'liqlikni his qilishga, yuqori darajadagi tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga qodir bo'ladilar.

Kommunikativ kompetensiya oshadi, o'quvchilar o'z fikrini aniq, izchil va mantiqiy ifodalash, nutqiy vazifalarni samarali bajara olish qobiliyatiga ega bo'lishadi.

Shu tarzda o'quvchilarning lug'at boyligini oshirishga qaratilgan mashqlar amaliyotga joriy etilganda, boshlang'ich ta'lim bosqichidanoq nutqiy kompetensiya, ijodkorlik va mustaqil fikrlash salohiyati yuksaladi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsam boshlang'ich sinf o'quvchilarining lug'at boyligini oshirish, ularda ko'p qirrali nutqiy kompetensiyani rivojlantirish, mustahkam bilim zaxirasini shakllantirish hamda ongli so'z qo'llash madaniyatini barpo etish zamonaviy ta'lim jarayonining muhim talablaridan biridir. Tadqiqotda ko'rsatib o'tilgan metodik yondashuvlar, mashqlar mazmuni, tanlash mezonlari, ularni dars jarayoniga joriy etish strategiyalari va natijalarni o'lchash mezonlari o'qituvchilarga ushbu jarayonni samarali tashkil qilishda amaliy yordam beradi.

Lug'at boyligini oshirish mashqlari o'quvchilarda so'z ma'nolarini chuqur anglash, ularni turli sharoitda qo'llash, ijodiy vazifalarni bajarish, o'qish va yozish ko'nikmalarini mustahkamlash, keng dunyoqarashni shakllantirishga xizmat qiladi. Natijada, boshlang'ich bosqichdan boshlab puxta lug'aviy poydevorni yaratish nafaqat keyingi ta'lim bosqichlarida muvaffaqiyatli o'qishga, balki jamiyatda faol, bilimdon, muloqotga kirisha oladigan shaxsni voyaga yetkazishga ham zamin hozirlaydi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Javohir G'aybullo o'g, Z. (2023). Boshlang'ich Sinf Ona Tili Va OQish Savodxonligi O'rgatish Usullari. Journal of Innovation, Creativity and Art, 2(2), 164-168.

2. Javohir G'aybullo o'g, Z. (2024). Types of Exercises Used in Mother Language Lessons of Class 1-4. Procedia of Philosophical and Pedagogical Sciences, 3(1), 42-45.

3. Javohir G'aybullo o'g, Z. (2024). ONA TILI DARSLARIDA QO'LLANILADIGAN TA'LIM METODLARI TASNIFI. XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYALAR, 1(1), 141-144.

4. Javohir G'aybullo o'g, Z. (2023). 1-3-Sinf O 'Quvchilariga Ona Tili Va O 'Qish Savodxonligi Fanidan Beriladigan Mashqlar Turlari. Journal of Innovation, Creativity and Art, 2(2), 161-163.

5. Javohir G'aybullo o'g, Z. (2023). Ona Tili Va OQish Savodxonligi Darolarida QoLlaniladigan Metodlarning Tasnifi. Journal of Innovation, Creativity and Art, 2(2), 180-184.

6. ZOKIROV, J. (2022). BOSHLANG 'ICH SINIF ONA TILI DARSLIKLARIDA MASHQLARNING XUSUSIYATLARI. " ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ АКМЕОЛОГИЯ" международный научно-методический журнал, 2(2).

7. Zokirov, J. (2023). SIFATLI TA'LIM BERISHDA ZAMONAVIY ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI DARSLIGINING ROLI. Interpretation and researches, 2(1).

8. Зокиров, Д. (2022). Ona tili va o 'qish sav odxonligi darolarida matn ustida ishlash yo 'llari. Современные тенденции инновационного развития науки и образования в глобальном мире, 1(2), 288-291.

9. Zokirov, J. G. O. (2023). ZAMONAVIY ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI FANINING YANGILANISHI, MAZMUNI VA AHAMIYATI. Academic research in educational sciences, 5(NUU conference 3), 90-96.

10. O'g'li, Z. J. G. (2023). ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA KLASSTER METODLARIDAN FOYDALANISH. Science and innovation, 2(Special Issue 4), 76-79.

**Research Science and
Innovation House**

